

„Tehetség, szorgalom, hivatás”

Tanulmánykötet

Kézirat lezárva: 2021. június 25.

"Tehetség, szorgalom, hivatás"

Kiadja:
a Magyar Rendészettudományi Társaság
Vám- és Pénzügyőri Tagozata

Szerkesztette:
Csaba Zágon és
Zsámbokiné Ficskovszky Ágnes

Felelős kiadó:
Szabó Andrea

ISBN: 978-615-81879-0-9

A mű szerzői jogilag védett. Minden jog, így különösen a sokszorosítás, terjesztés és fordítás joga fenntartva. A mű a kiadó írásbeli hozzájárulása nélkül részeiben sem reprodukálható, elektronikus rendszerek felhasználásával nem dolgozható fel, azokban nem tárolható, azokkal nem sokszorosítható és nem terjeszthető.

Tartalomjegyzék

Szerzők.....	7
Lektorok.....	11
Lectori Salutem!.....	13

Tanulmányok

Christián László - Lippai Zsolt: Kakukktojás vagy új rendészeti alappillér?	17
Gonda Éva: Az Europol hospitáció hasznosítása a pénzügyi nyomozók képzése terén	31
Kakócz Krisztián – Vedó Attila: A toloncolás szabály- és szervezetrendszere a második világháború előtt.....	43
Kovács Gábor: A vezetői kompetenciák fejlesztésének lehetőségei a Rendészettudományi Kar hallgatóinak körében	57
Magasvári Adrienn: Egy új jogviszony „születése” – az adó- és vámhatósági szolgálati jogviszony vizsgálata	69
Molnár Katalin: Mi harminc? Tudománymetria helyett – Szerzőtársas játék.....	87
Nyeste Péter: A modern bűnügyi hírszerzés modelljeinek fejlődése	103
Pajor Andrea: Adóigazgatási tisztviselők képzése	115
Sallai János - Borszéki Judit: Egy megvalósítható utópia? Közös munkanyelv keresése a nemzetközi rendőri együttműködés kezdetén.....	129
Suba László: Nyelvhelyesség a közszférában: Létkérdés vagy úri huncutság?	143
Szabó Andrea - Hájer Tamara: A vámfelsőoktatás uniós elismerési eljárásának elemei.....	153
Szlify Gábor: Okos adózás, okos adóigazgatás – Minden ami okos, de mit is jelent pontosan?	181

Kutatási eredmények

Balla József - Kiss Lajos: A rendvédelmi szervező szakirányú továbbképzési szak indításának legfontosabb tapasztalatai.....	197
Borzán Anita - Szekeres Bernadett: A digitalizáció hatása a gazdasági szakismeretek és a számvitel oktatására.....	211
Duchon Jenő: Tanulási stílus és játékos típus összevetése felnőttéknél, az oktatási folyamat játékosítása céljából	223
Erdős Ákos - Somogyi Ágnes: Koffeinhasználat és koffeinhasználati zavar vizsgálata rendészeti hallgatók körében	237
Halasi Nóra: Feltáró kutatás a hivatástudat és motiváció jelentőségének vizsgálatára, a Hajdú-Bihar Megyei Adó- és Vámigazgatóság személyi állományának összefüggésében	251

Kakócz Krisztián* – Vedó Attila*: A toloncolás szabály- és szervezetrendszere a második világháború előtt

Absztrakt

A napjainkban csupán idegenrendészeti kényszerintézkedésként megjelenő kitoloncolás, vagyis az ország területéről kiutasított személyek távozásának hatósági kényszerrel történő kikényszerítése egyértelműen a nem magyar állampolgárokhoz kötődik. Más volt azonban a helyzet a második világháborút megelőzően, amikor a kényszerintézkedés gyökereit még a községi illetőség, idegenellenőrzés és szegényügy témakörében kell keresnünk. A ma már kevésbé ismert községi illetőség fogalomrendszere a magyar állampolgárság keletkeztetésétől kezdve a mindennapi élet több területén meghatározó jelentőséggel bírt. A községek rendezéséről és jogállásáról szóló törvények már a XIX. század végén egyre szélesebb körben tárgyalták a közigazgatás egyik alapkövének számító kérdést. A polgárok községi illetősége sok egyéb mellett arra is választ adott, hogy mely illetőségi község volt köteles helytállni bizonyos szociális kérdésekben, melyeket a korabeli szakirodalom a szegényügy gyűjtőnévvel illetett. Ha az illetőségi községen kívül tartózkodó magyar állampolgár, vagy a magyarországi illetőségi községgel nem rendelkező külföldi terhet jelentett a szociális ellátó rendszerre, ennek megszüntetése érdekében az őt fogadni köteles illetőségi községébe toloncolták vissza. Vagyis az alapvetően az illetőségi községükön kívül tartózkodó, és bizonyos okokból oda hatósági kényszerrel visszatérni kénytelen magyar állampolgárok toloncsabályai mellett egyre hangsúlyosabban jelent meg a kényszerintézkedés külföldiekkel szembeni fogantatásának igénye is, amely végső soron annak mai értelemben vett idegenrendészeti intézkedéssé válásához vezetett. A tanulmány ennek kezdeteit, jogszabályi környezetét, valamint a végrehajtásra hivatott szervezetrendszert tekinti át.

Kulcsszavak: *rendészettörténet, kitoloncolás, kényszerintézkedés, illetőségi hely,*

Abstract

Deportation, which is nowadays only a coercive measure of the aliens police, i.e. the use of official coercion to force the departure of persons expelled from the territory of the country, is clearly linked to non-Hungarian citizens. The situation was different, however, before the Second World War, when the roots of coercive measures can be traced back to the issues of municipal residence, alien control and poverty affairs. The concept of municipal citizenship, which is little known today, has been of decisive importance in many areas of everyday life from the time when Hungarian citizenship was established. Already at the end of the 19th century, the laws on the organisation and legal status of municipalities dealt with this issue, which was one of the cornerstones of public administration, in an increasingly wide-ranging manner. Among other things, the municipal status of citizens also determined which municipalities were responsible for certain social issues, which were referred to in the literature of the time under the collective name of 'poverty affairs'. If a Hungarian citizen

*Kakócz Krisztián, mesteroktató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Határrendészeti Tanszék, <https://orcid.org/0000-0001-8168-443X>, kakocz.krisztian@uni-nke.hu

*Vedó Attila, tanársegéd, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Határrendészeti Tanszék, <https://orcid.org/0000-0001-7382-5001>, vedo.attila@uni-nke.hu

residing outside his municipality of residence or a foreigner not having a municipality of residence in Hungary was a burden on the social welfare system, he was deported back to his municipality of residence in order to eliminate this burden. In other words, in addition to the deportation rules for Hungarian citizens who were essentially staying outside their municipality of residence and who were forced to return there by official coercion for certain reasons, the need to take coercive measures against foreigners was becoming increasingly pronounced, which ultimately led to the development of the measure into a measure of aliens' policing in the present sense. The paper reviews its origins, its legal context and the organisational system for its implementation.

Keywords: *law enforcement history, deportation, coercive measures, place of residence*

Bevezetés

Napjaink médiáinak állandó szereplői lettek az illegális vagy irreguláris migráció erősödéséről, veszélyeiről szóló híradások, így gyakran kerül szóba a „toloncolás, kitoloncolás” kifejezés. Az emberek döntő többsége ilyenkor egyértelműen arra gondol, hogy ez a jogszerűtlenül itt tartózkodó külföldiek eltávolítását jelenti. A jelenlegi idegenrendészeti jogszabályok alapján a jogellenesen tartózkodó személyekkel szembeni idegenrendészeti eljárások eredményes lefolytatásának rendszerint valóban elengedhetetlen része a kitoloncolás elrendelése. Ez biztosítja, hogy a kiutasított személy a hatósági döntésnek megfelelően – akár az érintett személy akarata ellenére is, hatósági kényszerrel megvalósítva – eleget tegyen az ország elhagyására vonatkozó kötelezettségének.

Fenntartások nélkül fogadjuk el, hogy az intézkedés alanyai kizárólag külföldiek lehetnek, ám visszatekintve pár emberöltőnyit meglepetten tapasztalhatjuk, hogy ez a múltban egyáltalán nem volt ilyen egyértelmű. Az intézkedés alkalmazásának történetét vizsgálva megállapítható, hogy ez korábban nem kizárólag külföldekkel szemben volt alkalmazható.

A magyar állampolgárok toloncolása általános gyakorlat volt a második világháborút megelőző időszakban. Az intézkedés szorosan kötődött a személyek szabad tartózkodási helyének megválasztását is nagymértékben korlátozó speciális jogviszony, az úgynevezett községi illetőség szabályainak betartatásához, illetőleg különböző jogellenes cselekmények elkövetéséhez, nemkívánatos magatartási formák gyakorlásához.⁷¹

A tanulmány célja az, hogy ízelítőt adva rávilágítson a toloncolás alkalmazási lehetőségeinek korábbi kettősségére, röviden ismertesse, hogy mely esetekben volt lehetséges azt magyar állampolgárral, illetve külföldivel szemben alkalmazni, valamint a végrehajtására hivatott szervezetrendszerét bemutatni.

⁷¹ A tanulmány – részben a terjedelmi korlátok, részben politikai természete miatt – nem tárgyalja a toloncoláshoz nagyon hasonló *internálás* kérdéseit. Az intézkedést háborúban a hadviselő felek az ellenséges országok területükön tartózkodó polgáira, vagy bármely időszakban politikai okokból megbízhatatlannak tartott személyekre alkalmazták. Az internált személyeket rendőri őrizet alá vagy felügyelet alatti kényszerlakhelyre telepítették. A Tolnai Világlexikon megfogalmazása szerint az internálás „rendszerint személyi megbízhatóság hiánya esetében valamely személynek az ország meghatározott részében felügyelet alá helyezésé”, amely nagyon szemléletesen tükrözi az intézkedés célját. – Tolnai Uj Világlexikona (VII. kötet.) Tolnai, Budapest, 1927. p. 185.

A kitoloncolás lehetősége külföldiekkel szemben

Az állmai szuverenitás egyik elengedhetetlen alkotóeleme mindig is az volt, hogy az állam képes a területére lépő, illetve ott tartózkodó külföldiek felett ellenőrzést gyakorolni. Ez megnyilvánul abban is, hogy a mindenkori hatalom birtokosa a számára valamely okból nem kívánatos idegenek belépését igyekszik korlátozni, megakadályozni, vagy a már ott tartózkodókat távozásra bírni a fennálló politikai-gazdasági-társadalmi rend védelmében. Teszi ezt szükség esetén a legitim állami erőszak alkalmazásával, a területén tartózkodó és onnan eltávolítandó külföldiek hatósági erőszakkal, felügyelet alatt történő kikísérésével, az úgynevezett toloncolás intézkedés alkalmazásával.

A hazai idegenrendészeti szabályozás az 1867-es kiegyezést követően indult gyors fejlődésnek, majd a XIX-XX. század fordulójára mind szabályozásban, mind a szervezeti kereteit tekintve létrejöhettek az a rendszer, amely biztosította a Magyarországra érkező külföldiek ellenőrzését és a velük kapcsolatos adminisztratív teendők elvégzését.⁷²

A községekről szóló 1886. évi XXII. törvénycikk egyértelműen lehetőséget adott a külföldi hatósági úton történő eltávolítására, a 15. §-a alapján a meghatározott bejelentkezési kötelezettség elmulasztása esetén a „*távozásra rendőri kényszerrel is szorítható*”⁷³ volt.

Első önálló idegenjogi törvény⁷⁴, a külföldieknek a magyar korona országai területén való lakhatásról szóló 1903. évi V. törvénycikk meglehetősen általánosan rendelkezett arról, mely esetekben volt lehetséges a külföldi kiutasítása, illetve kitoloncolása.

„10. § Az a külföldi, a ki magát kellően nem igazolja, a maga és családja fenntartására szolgáló eszközöket ki nem mutatja, vagy a kinek az államterületén való tartózkodása az állam érdekeire, vagy a közbiztonságra és a közrendre nézve aggályos; az állam területéről a rendőri hatóság által bármikor kiutasítható, esetleg kényszer útján is eltávolítható.”⁷⁵

Az említett „kényszer” lehetőségét egyértelműsíti a törvény végrehajtásáról szóló 90.000/1905. BM rendelet⁷⁶ 22. §-a, amely már kifejezetten a toloncolási eljárás megindítását teszi kötelezővé a kiadott tolonczszabályzat⁷⁷ alapján.

A kiutasítás indokai részletesebben, egyértelműbben jelentek meg a későbbi jogszabályokban. Az 1903. évi V. tc. végrehajtására kiadott 200.000/1925. BM rendelet 15. §-a törvény 10.§-ban megjelenő „*az állam érdekeire vagy közbiztonságára és a közrendre nézve aggályos*”⁷⁸ kifejezés tartalmát konkretizálta. A rendőrhatalomnak az államhatár tiltott átlépése, tartózkodási szabályok megsértése, állami-társadalmi rendet, közbiztonságot sértő bűncselekmény miatti jogerős ítélet, magyar állam, államfő személye, magyar nemzet elleni lekicsinylő kijelentések, kémkedés, csempészet, gazdasági élet elleni bűncselekmények elkövetése, közteherviselés elkerülése, nem kívánatos bevándorlás, koldulás, tiltott kéjelgés,

⁷² VEDÓ Attila: A Magyar Királyi Csendőrség teendői a külföldiek ellenőrzésének szabály- és szervezetrendszerében 1881-1938. *Rendvédelem-történeti Füzetek* (Acta Historiae Praesidii Ordinis) XXVI. évf. 2016/52. sz. p. 142.

⁷³ 1886. évi XXII. tc. a községekről

⁷⁴ HAUTZINGER Zoltán: Az első idegenjogi törvényünk. In: GAÁL Gyula – HAUTZINGER Zoltán (szerk.): A modern magyar határrendészet százút éve. Magyar Rendészettudományi Társaság, Budapest, 2013. pp. 179-191: 179.

⁷⁵ 1903. évi V. tc. a külföldieknek a magyar korona országai területén való lakhatásról

⁷⁶ 90.000/1905. BM r. az 1903. évi V. törvénycikk végrehajtásáról

⁷⁷ 9389/1885. BM.r. az új toloncz-szabályzat kibocsátása tárgyában

⁷⁸ 200. 000/1925.B. M. sz. Külföldieknek az ország területén lakhatásáról szóló 1903:V. t.cikk végrehajtása

csavargás, közveszélyes munkakerülés, erkölcstelen életmód, hamis személyi adatok illetve más nevére szóló okmányok felhasználása esetén volt lehetősége – és nem kötelezettsége – a kiutasítás elrendelése.

Ezt meghatározott időre vagy végleg el lehetett rendelni az úgynevezett „*kiutasító véghatározat*”-ban, melyet az ügyfélnek ki kellett hirdetni és részére hiteles példányt átadni. A súlyosabb megítélésű esetekben (pl. kémkedés, állami-társadalmi rend elleni, illetve gazdasági bűncselekmény elkövetése) és a szökés veszélyének fennállása esetén lehetőség volt a véghatározat azonnali végrehajtására. Az intézkedés a külföldi családtagjaira is kiterjedt, az önkéntes országelhagyás elmulasztása esetén a kitoloncolást a már említett toloncsabályzat előírásai alapján kellett végrehajtani.

Az 1920-as évek második felében bekövetkezett gazdasági változások és ezek hatásai arra késztették a jogalkotót, hogy felülvizsgálja és a kor kihívásainak megfelelően aktualizálja a külföldiekkel kapcsolatos szabályzókat. A korábbi ellenőrzési rendszer nehézkesnek és lassúnak bizonyult⁷⁹, Az 1903. évi V. tc. egyes rendelkezéseinek módosításáról szóló 1930. évi XXVIII. tc. 2. §-a létrehozta a Külföldiek Ellenőrző Országos Központi Hatóságát. A kiutasítás korábbi alapelvei és annak gyakorlata a hatályon kívül helyezett 200.000/1925. BM rendelethez képest alig változtak.⁸⁰ A részletes szabályokat a külföldieknek az ország területén lakhatásáról szóló 1903. V. tc., illetőleg az ennek módosításáról szóló 1930. XXVIII. tc. végrehajtásáról szóló 100.000/1930. B.M. rendelet⁸¹ tartalmazta. A végrehajtás azonnali elrendelése esetén a kiutasított személyt továbbra is őrizetbe vették és intézkedtek a kitoloncolására.

Magyar állampolgár toloncolásának lehetőségei

A dualizmus időszakában az állampolgárság mellett a személy alapvető jogi meghatározását valamely községhez való tartozása, az ún. „községi illetőség” jelentette. A községekről szóló 1886. évi XXII. tc. 5. §-a értelmében „*minden honpolgárnak valamely község kötelekébe kell tartoznia.*”⁸² A törvénycikk a községek kötelezettségeinél leszögezte, hogy az gondoskodni köteles a kötelekébe tartozó szegényekről. A rendelkezés egyben azt is jelentette, hogy más községbe tartozó esetén, aki terhet jelentett az ellátórendszere számára, jogalapot biztosított a nemkívánatos elem hatósági eltávolítására.

Az intézkedést széleskörűen alkalmazták mindazokra, akiknek az ott-tartózkodását valamely szempontból veszélyesnek vagy nemkívánatosnak ítélték. Az 1879. évi XL. tc. (KBtk.) a közbiztonság elleni kihágásokról szóló részében a 69. §-ban rendelkezett arról, hogy a csavargás vagy koldulás miatt elítéltek büntetésük letöltése után „*illetőségi helyükre utasíthatóak*”⁸³ Csavargásnak minősült, ha a személy lakhelyét elhagyta és foglalkozás vagy munka nélkül más helyen tartózkodott anélkül, hogy saját magát el tudta volna tartani.

1913-ban hatályba lépett a közveszélyes munkakerülőkről szóló 1913. évi XXI. tc., amely a „*munkakerülésből csavargó, vagy egyébként munkakerülő életmódot folytató egyének*”⁸⁴-re vonatkozott.

⁷⁹ PEREGRINY Géza – JAKOBI Roland: Magyar állampolgárság, községi illetőség és idegenrendészet. 2. köt. Phönix, Budapest, 1930. p. 9.

⁸⁰ PEREGRINY i. m. (1930) p. 98.

⁸¹ 100.000/1930. B.M. r. a külföldieknek az ország területén lakhatásáról szóló 1903 : V. tc, illetőleg az ennek módosításáról szóló 1930: XXVIII. tc. végrehajtásáról.

⁸² 1886. évi XXII. tc. a községekről

⁸³ 1879. évi XL. tc. magyar büntető törvénykönyv a kihágásokról

⁸⁴ 1913. évi XXI. tc. a közveszélyes munkakerülőkről

A 9.§-a kimondta, hogy az ilyen cselekmény alapján elítéltet „a bíróság oly községből, amely az elítéltnak nem illetőségi helye, meghatározott időre kitilthatja”⁸⁵ így kötelezve őket eredeti illetékességi helyükre való visszatérésre.

Szervesen kapcsolódik a témához két speciális kategóriára, a „kóborcigányok”-ra és a „kéj nők”-re vonatkozó szabályozás. A kiegyezést követően az államhatalom igyekezett a „kóborcigányok” hagyományos vándorló életformáját akadályozni, őket letelepíteni. Egy 1867-ben kiadott BM rendelet megfogalmazta, hogy „a kóborlóké állandó lakóhelyhez szoktattassanak”.⁸⁶ A szabályozás később szigorúbbá vált. A kóbor (sátoros) cigányokról szóló 15.000/1916. B.M. rendelet 1. §-a alapján a „cigányok a szokásos kóborlástól eltiltatnak”⁸⁷. Amennyiben a személy rendelkezett szokásos lakóhellyel, úgy a hatóságnak kötelessége volt nyilvántartásba venni és számára lakóhelyet kijelölni, a szokásos lakóhelyére utasítani, vagy toloncolni őket. Amennyiben a „nyilvántartott cigány” elhagyta a számára lakóhelyül kijelölt települést, úgy a hatóságnak kötelessége volt a szokásos lakóhelyére utasítani, vagy toloncolni őket.

Kevésbé szigorú szabályok vonatkoztak a szexuális szolgáltatást nyújtó prostituáltakra, vagy ahogy őket nevezték a „kéj nők”-re. Az akkori magyar törvények a teljes tiltás helyett inkább szabályozott formába próbálták kényszeríteni tevékenységüket. A szabályozás híven követte a prohibíció és a reglementáció irányait, amely a normaalkotás szintjén is megjelent.⁸⁸ A KBtk.81. §-a szerint pedig „kéj nők, akik a rájuk vonatkozó szabályokat be nem tartják, egy hónapig terjedő elzárással büntetendők.”⁸⁹ A törvény tehát csak abban az esetben rendelte büntetni őket, amennyiben tevékenységükre vonatkozó szabályokat megszegtek. Mindez megteremtette a közrendvédelmi és egészségügyi kritériumokat, amelyek szerint a „kéj nők” a munkájukat végezheték.⁹⁰ Központi rendelet hiányában kezdetben a városi és megyei törvényhatóságok saját hatáskörben döntöttek a szabályozás tartalmáról, melyek megszegése esetén a hatályos toloncsabályzat értelmében voltak toloncolhatók. Budapesten 1909. május 1-én lépett hatályba a prostitúcióról szóló 881–1008/1907. számú új szabály- rendeletet⁹¹, mely bejelentési kötelezettséghez kötötte tevékenységüket. Amennyiben ennek nem tettek eleget, őket „titkos kéj nőnek” minősítették, és a rendelet 71. §-a alapján „csavargókéul tekintendők” voltak, így büntethetők és toloncolhatók voltak. A későbbiekben sor került központi szabályzó kiadására is. A prostitúció szabályozásáról szóló, 1927-ben kiadott 160.100/1926. BM rendelet⁹² részletekbe menőig taglalta tevékenységüket, ugyanakkor a toloncolás gyakorlatán nem változtatott.

A toloncolás végrehajtásának gyakorlata

A toloncolást fentiekben kifejtett okok alapján széleskörű alkalmazták. Kezdetben az 1851-ben kiadott helytartótanácsi rendszabálynak, majd az 1867-ben hozott belügyminiszeri rendeletnek megfelelően folyt az intézkedés.⁹³ Az 1867-es rendelet végrehajtásának

⁸⁵ uo.

⁸⁶ POMOGYI László: Cigánykérdés és cigányügyi igazgatás a polgári Magyarországon. Osiris, Bp., 1995. p. 114.

⁸⁷ 15.000/1916. BM r. a kóbor (sátoros) cigányokról.

⁸⁸ KOVÁCS István: Egy empirikus kutatás részletei: a prostitúció jelensége és társadalmi kontrollja napjainkban. Dialóg Campus Kiadó, Bp., 2019.

⁸⁹ 1879. évi XL. tc. magyar büntető törvénykönyv a kihágásokról

⁹⁰ KOVÁCS István: IKARUSZ the new Model, which is able to handle the Hungarian Phenomenon of Prostitution. *Journal of Criminology and Criminal Law*, 57. évf. 2019/3. sz. pp. 115-138.

⁹¹ A prostitúcióról szóló 881–1008/1907. számú szabályrendelet

⁹² 160.100/1926. BM r. a prostitúció szabályozásáról

⁹³ ANDROVICZ Gábor: A budapesti toloncház a dualizmus korában és a két világháború között. *Határrendészeti Tanulmányok*, XIII. évf. 2016/4. sz. p. 95.

pontosítására 1869-ben újabb rendeletet adtak ki,⁹⁴ amely már részletesen rendelkezett a toloncolt személyek kíséroról, az őrzésről, az átadás-átvételről, illetve szökés esetén a kísérők felelősségre vonásáról. A szabályozást KBtk. és az 1881. évi XXI. tc. (rendőrségi törvény) is változatlanul hagyta. Később a végrehajtás egységes értelmezése miatt indokoltta vált azt szabályzat formájában kiadni, ezért született meg a 9389/1885. BM. r. az új tolonciszabályzat kibocsátása tárgyában.⁹⁵ A rendelet már az elején leszögezi, hogy „a toloncizás megelőző rendészeti rendszabály, tehát még magában nem büntetés”⁹⁶ Elsődleges feladata „az illetőket illetőségi helyükre utasítani”⁹⁷ A megfogalmazásból egyértelműen érezhető, hogy nem tesz különbséget magyar és nem magyar állampolgár között, később pedig egyértelműen kifejti, hogy az mindkét kategóriára alkalmazható volt.

„2. §. A toloncizás csak a következő osztályokba tartozó személyekre alkalmazható:

a) csavargók, szokásos munkakerülők — milyenekül a szolgálati helyüket kellő ok nélkül minduntalan változtató cselédek is tekinthetők ezen körülmény alapos megállapítása után — hatósági engedély nélkül az utcán vagy házról házra koldulók, a közbiztonságra nézve alaposan gyanús személyekre, ha azon községben, melyben taláztatnak, illetőséggel nem bírnak s rendes lakást, foglalkozást vagy életfentartási jövedelmet kimutatni nem tudnak;

b) a kéjnépekre, ha bujasenyvesek, felgyógyulásuk után, ha az irányukban kiadott hatósági rendszabályokat megszegik, kiállított büntetésük után, mennyiben a községben nem bírnak illetőséggel; továbbá olyanokra, kik közbotrányt okozólag erkölcstelen, korhely életet élnek s a hatósági utasításnak, hogy a községből eltávozzanak, nem engedelmeskednek; vagy olyanokra, kik kötött útlevelemel utasítottván illetőségi helyükre, az előirt útíránytól önkényüleg eltérnek;

c) büntetésük kiállása után elbocsátott fegyenczekre, ha az a), b) cathegóriába tartoznak, vagy az 1879. évi XL. t.-cz. 62., 63., 66., 67., 68., 69. és 70. §-ai alapján voltak büntetve; végre

d) külföldiekre, ha az 1878. évi V. t.-cz. 64. §-a alapján kiutasításra ítéltettek, továbbá a nélkül is, ha a fentebbi cathegóriába tartoznak, vagy végre, ha az országban való maradásuk a közbéke vagy az állam biztonsága szempontjából alapos indokokból veszélyesnek taláztatik.”⁹⁸

A rendelet tartalmát kiadását követően mindig az aktuális jogszabályok tükrében értelmezték. A toloncolás végrehajtására „eltoloncizási határozat”⁹⁹ készült, végrehajtásáig a személyt őrizetbe vették. Illetőségi községbe való toloncolás esetében megkülönböztették a kényszerútlevelemel (kíséret nélkül) és a felügyelet alatti toloncolást. Az érintett értékeit feljegyezték, orvossal megvizsgáltatták. A szabályzó külön kiemelte, hogy toloncolni elsődlegesen vasúton vagy gőzhajón lehetett, egyéb módon csak ezek hiányában volt megengedett, akkor is kizárólag nappali időszakban. A bilincs alkalmazásánál kiemelték, hogy az csak „oly egyéneknekél alkalmazható, kiknél az elővigyázat elkerülhetetlen”, melynek szükségességét a tolonclevelemel rögzíteni kellett.

⁹⁴ 1072/1869. BM r. a toloncizási rendszabályok pontos végrehajtása tárgyában

⁹⁵ 9389/1885. BM r. az új tolonciz-szabályzat kibocsátása tárgyában

⁹⁶ uo.

⁹⁷ uo.

⁹⁸ uo. 2. §.

⁹⁹ uo.

Kijelölték a toloncállomások és tolonházak helyét, szabályozták a toloncoltak ottani őrzését, elhelyezését, élelmezését, szükség szerinti ruházattal történő ellátását, valamint a toloncolás költségeinek elszámolását, megtérítését, az esetleges akadályok elhárításának, a toloncok átadás-átvételének rendjét, valamint a bekövetkezett betegség, esetleges elhalálozás esetén követendő eljárást. Külön említést érdemel, hogy a rendelet megkövetelte a toloncoltakkal szembeni emberséges magatartást. 1915-ben a tifuszos megbetegedések miatt kiadták a beteg és gyanús egészségi állapotú egyének toloncolása körül követendő óvatossági rendszabályokról szóló 32654/1915. BM. rendeletet, amely tiltotta az ilyen személyeknek a budapesti tolonházakba történő átmeneti elhelyezését.¹⁰⁰ A tolonciszabályzatról szóló 9389/1885. BM. rendeletet gyakorlatilag változatlanul alkalmazták a második világháború időszakáig, például a toloncügyek szabályozása tárgyában Pozsonyban 1942. évi november hó 12. napján aláírt magyar-szlovák egyezmény végrehajtásáról szóló 200.300/1943. B.M. rendelet¹⁰¹ is ez alapján rendelte el a toloncolás végrehajtását.

A toloncolást végrehajtó szervezetrendszer tekintetében külön szükséges vizsgálni a dualizmus időszakában, valamint a két világháború között működő mechanizmusokat, valamint az egyes közigazgatási hatóságok és fegyveres őrtestületek szerepét. A teljes vizsgált időszakban a magyar közigazgatási struktúra három kulcsfontosságú szinten szerveződött, melyek a főispán, az alispán és a (fő)szolgabíró voltak. A főispán a kormány képviselője volt a törvényhatósági közigazgatásban, akit a dualizmus időszakában a belügyminiszter előterjesztésére és ellenjegyzése mellett a király nevezett ki. Állása így politikai természetű volt és bármikor elbocsáthatták hivatalából.¹⁰² Az alispán a főispán helyettese volt már a nemesi vármegyében is, és a XIX. század végére a politikai színtéren mozgó főispán helyett a vármegye professzionális közigazgatási funkcionáriusává vált. A főszolgabíró a járás hatósága és első tisztviselője volt, a vármegyei törvényhatósági bizottság a járás élére élethosszig választotta. Ősi magyar tisztviselő, eredetileg – éppúgy, mint az angol békebíró – főleg igazságszolgáltatási feladatokat látott el. Alig volt közigazgatási ügypélya, melyre nem lett volna hatásköre. A magyar közigazgatás egyetemes jellegű szerve volt, eljárta köz- és állategészségügyi, anyakönyvi, erdészeti, gyám, gondnoksági, házassági, cseléd, ipari, népoktatási, vadászati, vásári, vízjogi stb. ügyekben és kihágási bíráskodást is gyakorolt. A főszolgabíró a községi közigazgatás közvetlen felügyelőjeként elnökölt egyes községi képviselőtestületi közgyűléseken is. Bírói hatóságot is gyakorolt az egyszerűbb polgári peres ügyekben,¹⁰³ valamint büntetőbíróként a közigazgatási hatóságok hatáskörébe utalt kihágások eseteiben. Az alispán közvetlen felügyelete alatt működött, tőle kapta utasításait.

A rendőrhatalom jogkörét a vármegyei közigazgatás előbbiekben ismertetett szintjei gyakorolták: első fokon a főszolgabíró, másodfokon az alispán, harmadfokon pedig a belügyminiszter volt illetékes. A községi elöljáróságok e jogosítványait lényegesen kibővítette a Büntető Perrendtartás¹⁰⁴ életbeléptetésével kapcsolatban 1899-ben kiadott BM rendelet.¹⁰⁵ Ez a helyi elöljáróságokat is rendőri hatóságnak nyilvánította, tehát – ha a késedelem a

¹⁰⁰ 32654/1915. BM. r. a beteg és gyanús egészségi állapotú egyének toloncolása körül követendő óvatossági rendszabályokról

¹⁰¹ 200.300/1943. BM. rendelet a toloncügyek szabályozása tárgyában Pozsonyban 1942. évi november hó 12. napján aláírt magyar-szlovák Egyezmény végrehajtásáról

¹⁰² ZAY Albert: Főispán vagy megyei főnök? Adalék a közigazgatási reformhoz. Légrády Testvérek, Bp., 1890. pp. 2-10.

¹⁰³ 1877. évi XXII. tc. a kisebb polgári peres ügyekben való eljárásról 2. §

¹⁰⁴ 1896. évi XXXIII. tc. a büntető perrendtartásról

¹⁰⁵ 130.000/1899. BM r. a büntető perrendtartásról szóló 1896:XXXIII. tc. életbeléptetése alkalmából a nyomozó rendőri hatóságok és közegek részére kibocsátott Utasítás tárgyában

nyomozás eredményére veszéllyel járt – kihallgatásokat, személymotozást, házkutatást tarthattak, nyomozást végezhettek. A nyomozásokat tehát elvben a főszolgabírónak, mint rendőri hatóságnak kellett volna végeznie, vagy legalábbis irányítania.

A toloncügyekben illetékes elsőfokú rendőri hatóság tehát általában a főszolgabíró volt, azonban az önkormányzati rendőrségek, majd később az állami rendőrség működési területén e szerepet a rendőrkapitány is betölthette. A toloncolást a község saját közegeivel, mint toloncfelügyelőkkel hajtotta végre, és csak ezek hiányában fordult karhatalmi¹⁰⁶ segítségért. A községi közegeket támogató vagy helyettesítő rendőri közeg a városokban az önkormányzati rendőr, vidéken pedig a csendőr volt. Itt szükséges legalább vázlatosan bemutatni a Magyarországon működő, a téma szempontjából releváns fegyveres őrtestületeket.¹⁰⁷ A kiegyezést követően a vármegyei csendbirtosok által vezetett pandúrok, a városokban pedig önkormányzati szinten szerveződő rendőrségek tartották (volna) fenn a közbiztonságot. Egységes, országos hatáskörű állami közbiztonsági szerv – a speciális feladatkörű Magyar Királyi Pénzügyőrséget leszámítva – a Magyar Királyi Csendőrség 1881-es országos megszervezéséig nem működött.

Állami rendőrség a fővárosban működött, melyet a fővárosi törvényhatóság alakításáról és rendezéséről szóló 1872. évi törvény hozott létre.¹⁰⁸ A belügyminiszter hatáskörébe került a Budapesti Magyar Királyi Állami Rendőrség feletti fegyelmi jog, ő nevezte ki és mozdíthatta el a testület tagjait. Később a közigazgatási bizottságról szóló törvény¹⁰⁹ a belügyminiszternek a budapesti rendőrséggel kapcsolatos jogait jelentősen korlátozta. 1872-1876-ig tehát a főváros törvényhatóságának a rend fenntartásának ügyeibe semmiféle beleszólása nem volt, ezt követően azonban a közigazgatási bizottság a tagjává vált állami rendőrkapitány mellett is hatást gyakorolhatott a rendőrség működésére. 1876-tól a főkapitány nemcsak a belügyminisztertől, hanem a közigazgatási bizottságtól is függő helyzetbe, speciális kettős alárendeltségbe került. A fővárosi rendőrség megjelenését követően majd nyolc évet kellett várni 1881. április 11-ig, amikor a parlament elfogadta az első állami rendőrség jogszabályi alapjait lefektető törvénycíkket¹¹⁰, mely pontosan rögzítette a rendőrség szervezetét és személyi állományának összetételét.¹¹¹

Vidéken a szabályozás másként rendelkezett. A közbiztonság megyei vezetői, a csendbirtosok nem lettek tagjai a közigazgatási bizottságnak. Karhatalom alkalmazását az alispán rendelhette el és a közigazgatási bizottság csak arra adhatott utasítást, hogy alispáni minőségében megfelelő utasításokkal lássa el a csendbirtost, vagy a pandúrokat helyezze készenlétbe.¹¹²

¹⁰⁶ A vizsgált időszakban a karhatalom értelmezése sokkal tágabb tevékenységi kört jelentett, mint amit napjaink szóhasználatával lefed. Lásd. VEDŐ Attila: A Magyar Királyi Csendőrség karhatalmi tevékenysége. In: PARÁDI József - VEDŐ Attila (szerk.): A polgári magyar állam karhatalmi tevékenységének szabályozása 1867-1944. Szemere Bertalan MRTT, Bp., 2018. pp. 71-122.

¹⁰⁷ A vizsgált korszakban megkülönböztettek katonailag szervezett és polgári fegyveres őrtestületeket, azonban ezek sajátosságainak bemutatásától a tanulmány terjedelmi korlátai okán eltekintünk.

¹⁰⁸ Az 1872. évi XXXVI. tc. 21. § a rendőrséget kivette az önkormányzat hatásköréből és azt „fővárosi rendőrség” néven a belügyminiszter alárendeltségébe utalta.

¹⁰⁹ 1876. évi VI. tc. a közigazgatási bizottságról

¹¹⁰ 1881. évi XXI. tc. a Budapest-fővárosi rendőrségről.

¹¹¹ SALLAI János: Rendőr, rendőraltiszti, rendőr törzsaltiszti képzés a m. kir. rendőrség államosítása után. *Magyar Rendészet* XVI. évf. 2016/6. sz. pp. 169-177.; LIPPAI Zsolt: A rendészettudományi alapokra helyezett tiszthelyettes-képzés múltja és jelene. In: Emlékkötet Kerezsi Klára tiszteletére (megjelenés alatt).

¹¹² CSAPÓ Csaba: Csendőrség és közigazgatás (1881-1914). *Századok*, 133. évf. 1999/3. sz. pp. 498-499.

A magyar kormányok elgondolása kezdetben az volt, hogy Budapest mintájára vidéken is rendőrséget hoznak létre. Ezt erősítette, hogy Európában a XVII. századtól már több helyen létezett jól működő állami rendőrség. A rendfenntartás, közbiztonság és a rendőrség e kérdéseiről elsőként Zsoldos Ignác jogtudós értekezett több művében.¹¹³ Az állami rendőrség kiépítésével ellentétes véleményt képviselt azonban a híres sárréti csendbiztos, Osváth Pál, aki a „Zsandár kell-e vagy pandúr?” című könyvében fejtette ki, hogy miért nem ért egyet a rendőrségnek „országos katonai lábra” történő állításával, vagyis centrális és egységes szervezési elveken alapuló létrehozásával.¹¹⁴

Az országos hatáskörű állami rendőrség végül nem a közbiztonság, hanem a határbiztonság garantálása okán jött létre. A kiegyezést követő évtizedek szerteágazó és egységes központi irányítást nélkülöző határőrizeti rendszerét¹¹⁵ a Magyar Királyi Határrendőrség megalakulása helyezte új alapokra. A határrendőrség felállításáról szóló törvénycikket az országgyűlés a kivándorlásról, a külföldieknek a magyar korona országainak területén való lakhatásáról, valamint az útlevelügyről szóló 1903. évi törvénycikkek¹¹⁶ társaságában tárgyalta, ami az utazással és idegenrendészettel – így a különböző kényszerintézkedésekkel – kapcsolatos szabályozási igény felértékelődését is jelentette.¹¹⁷ A külföldiekre nézve a határszéli rendőrkapitányság tolonchatóságként is működött.¹¹⁸

A toloncúgyeket a legkiforrottabb szervezetrendszerrel és eljárásrenddel egyértelműen a – dualizmus időszakában működő önkormányzati rendőrségek számára általános példát szolgáltató – fővárosi állami rendőrség kezelte. A „Rendőri fogház- és toloncúgyosztály” az elnöki, közigazgatási, és bünyügyi osztályok mellett már kezdetől a főkapitányság szervezetének fontos része volt.¹¹⁹ Ennek igényét már az 1870-es évektől érezhető, a társadalmi rétegződés folyamataira visszavezethető problémák vetették fel. A „koldus-ügyek” miatt többször elmarasztalták a főkapitányságot (sőt a téma a rendőrségi törvény parlamenti vitáján is felmerült), és a fővárosba áramló tömegek mind nagyobb ügyszámot eredményeztek a toloncolások vonatkozásában is. 1876-ban a 15 157 letartóztatott közül 3 597 főt – vagyis 24 %-ukat – eltoloncoltak,¹²⁰ míg ez a szám 1900-ra több mint 33 ezerre nőtt. Az első világháború alatt évi 7-9 ezer, míg azt követően 13-16 ezer körüli toloncúgy keletkezett, amit az aktuális gazdasági viszonyok nagyban befolyásoltak.¹²¹ A háborús években a külföldiek rendészete tárgyában kiadott negyven BM rendelet közül számos

¹¹³ ZSOLDOS Ignác: Néhány szó a honi közbátorságról. Tratter-Károlyi, Pest, 1838.; ZSOLDOS Ignác: A szolgabírói hivatal. s.n., Pápa, 1844.

¹¹⁴ OSVÁTH Pál: Zsandár kell-e vagy pandur? Vélemény-nyilvánítás aziránt, hogy a magyar rendőrség miként szerveztessék? Hügel Ottó Könyvnyomdája, Nagyvárad. 1875.; SALLAI János: A municipális rendőrségektől a centralizált, állami rendőrségig. Rendőrségi Tanulmányok, III évf. 2020. Különszám p. 24.

¹¹⁵ A kiegyezést követően nem került létrehozásra külön határőrizeti szakterület, helyette – elsősorban költségtakarékossági okokból – a meglévő rendészeti szervek határmenti alakulatai láttak el határrendészeti részfeladatokat.

¹¹⁶ 1903. évi IV. tc. a kivándorlásról; 1903. évi V. tc. külföldieknek a magyar korona országai területén való lakhatásáról; 1903. évi VI. tc. az útlevelügyről; 1903. évi VIII. tc. a határrendőrségről

¹¹⁷ PARÁDI József: A dualizmus kori Magyar Királyság határrendőrsége. In: GAÁL Gyula – HAUTZINGER Zoltán (szerk.): A modern magyar határrendészet százötz évé. MRIT, Bp., 2013. p. 46.

¹¹⁸ 38.000/1913. BM r. Utasítás a határrendőrségről szóló 1903:VIII. tc-nek Fiume város és kerülte területén való végrehajtása tárgyában, 9. §

¹¹⁹ KRECSÁNYI Kálmán: Kihágási eljárás jogalapját képező székesfővárosi törvényhatósági szabályrendeletek és főkapitányi rendeletek gyűjteménye, kiegészítve a székesfővárosi m. kir. állami rendőrség szervezetét, hatáskörét és működését szabályozó rendeletekkel és utasításokkal Müller Károly Nyomdája, Bp., 1894. p. 323.

¹²⁰ CZAGA Viktória et al.: A fővárosi rendőrség története (1914-ig). Budapesti Rendőrfőkapitányság, Bp., 1995. pp. 234-235.

¹²¹ A bűnöző Budapest. Magyar Detektív, VIII. évf. 1933/10. sz. p. 9. CZAGA i. m. (1995) p. 269.

foglalkozik a toloncolás kérdéseivel is, vagyis ekkor az intézkedés idegenrendészeti jellege került előtérbe.¹²²

A toloncügyek kezelésére felállított fogház- és toloncügyosztály a főkapitányság állandó szervezeti eleme volt, az 1880-as évektől az 1940-es évekig szinte változatlan felépítéssel működött.¹²³ Fogházfelügyelőségből és Tolonchivatalból állt, mely utóbbi egyben a tolonchatósági teendőket is ellátta. Ezekben az ügyosztályt vezető rendőrtanácsos („a fogház és tolonczügy vezetője”) saját hatáskörben döntött a kiutasítási és kiltási ügyekben, kiadta a kötött út- és toloncleveleket, intézkedett a külföldiek illetőségi helyének megállapítására, és behajtotta a közigazgatási hatóságok késedelmeiből eredő tolonctartási költségeket.¹²⁴

A Tolonchivatal vezetője a tolonckezelő volt, akinek hivatali tevékenységét írnokok (mint a toloncügyek előadói) és díjnokok (mint a nyilvántartási könyvek felelősei) támogatták. A „fogházkezelői teendők” a kulcsárok és az őrségi személyzet látta el. Ennek megfelelően a hivatal kezelési és végrehajtási „ágazatra” tagozódott.

Az őrség az 1890-es években – a két állandóan kirendelt rendőri ellenőrön kívül – a Mosonyi utcai laktanya 24 órás szolgálatokra esetleg kirendelt őrszemélyzetéből állt. A kezdetben egységes, a fogházfelügyelőnek alárendelt és a toloncházi őrszolgálatra csak vezényelt őrszemélyzetből később létrehozták a főkapitányság 75. számú őrszobáját, mint kikülönített toloncházi őrséget 4 altiszttel és 40 rendőrrel.¹²⁵

A két világháború között - már az államosított rendőrség Budapesti Főkapitánysága keretei között – a Fogház- és toloncügyosztály alárendeltségében működő Toloncház osztály jogállású szervezeti elemként (XXII. sz. oszt.) tevékenykedett, és irányította a főkapitányság 86. számú őrszobáján szolgálatot teljesítő önálló toloncházi őrséget.¹²⁶

A második világháború alatt már két toloncházi osztályparancsnokság működött, az I. számú a Mosonyi utcában, a II. számú pedig a kistarcsai kisegítő toloncházban. Utóbbi külön őrszobával nem rendelkezett. A Vidéki Főkapitányság szervezetében emellett 6 kisegítő toloncház is működött.¹²⁷

A rendőrség(ek) markáns szerepvállalása mellett az 1881-ben országosan megszervezett Magyar Királyi Csendőrség csak érintőlegesen vett részt a toloncolások végrehajtásában. Mivel a toloncügy a helyi rendészeti ügyek körébe esett,¹²⁸ és a testület a rendőségekkel ellentétben nem volt hatóság,¹²⁹ feladatai e témában csak a községi közegek támogatására

¹²² SALLAI János: A Nagy Háború rendszete. *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle*, 6. évf. 2018/2. sz. pp. 16-19.

¹²³ HENCKEL Lajos et. al. (szerk.): *Az utca rendje*. s.n., Bp., 1940. p. 2.

¹²⁴ KRECSÁNYI Kálmán: Kihágási eljárás jogalapját képező székesfővárosi törvényhatósági szabályrendeletek és főkapitányi rendeletek gyűjteménye, kiegészítve a székesfővárosi m. kir. állami rendőrség szervezetét, hatáskörét és működését szabályozó rendeletekkel és utasításokkal. Müller Károly Nyomdája, Bp., 1894. p. 91. (Szabályrendelet a tolonczügy és fogház ügyeinek ellátására hivatott tisztviselők és hatósági közegek hatásköre tárgyában)

¹²⁵ Útmutató a főkapitányság elhelyezéséről. Budapesti Útmutató, *Rendőrségi Zsebkönyv*, X. évf. 1908. pp. 81-96.

¹²⁶ A budapesti őrszemélyzet tagozódása. Budapesti Útmutató és Címtár, *Rendőrségi Zsebkönyv*, IX: évf. 1929. 78., p. 102.

¹²⁷ Csörgő, Garany, Nagykanizsa I., Nagykanizsa II., Ricse, Topolya – A Rendőrfőparancsnokság tagozódása. *Budapesti Útmutató és Címtár*, XXIV. évf. 1944. pp. 45-46.

¹²⁸ 1871. évi XVIII. tc. a községek rendezéséről

¹²⁹ A rendőri közeg, a rendőrhatalóság, valamint a közbiztonsági őrtestület fogalomköre a vizsgált korszakban elvált egymástól. A csendőrség, mint testület a polgárok jogait korlátozó vagy kötelezettséget előíró rendelkezést – bizonyos speciális esetektől eltekintve – saját elhatározásból nem hozott, szemben a hatóságként is működő rendőrségekkel. A hatósági jogkörben eljáró közigazgatási szereplők rendelkezéseinek végrehajtását

korlátozódhattak. A csendőrségre a közigazgatási hatóságok – a korábbi, nekik kiszolgáltató helyzetű pandúrokhhoz hasonlóan – úgy tekintettek, mint a rendőrhatóságot tehermentesítő erőre. A csendőrt, mint végrehajtó rendőri közeget igénybe vehették ugyan,¹³⁰ de a testületi szolgálati szabályzatok a tolonckíséretben történő közreműködést tiltották, vagy jelentősen korlátozták. Ennek okát az 1881. évi Szolgálati Utasítás egyértelműen meg is fogalmazza: „A csendőrség toloncz-szállítmányok kísérésére nincs hivatva, mivel ez által tulajdonképpen hivatásától elvonatnék.”¹³¹ Később a szabályzat már megengedte nagyobb tolonc-csoportok legközelebbi hajó- vagy vasútállomásig kísérését, de csak a szakaszparancsnokság külön utasítására.¹³² Az 1912-ben kiadott szolgálati utasítás kivételként bevezette a határszéli rendőrkapitányságtól – mint állami rendőrhatóságtól – kapott felhívást. Ilyen esetben a tolonckíséret egyik csendőrőrstől a másikig történt. Vagyis elmondható, hogy a külföldiek toloncolása kivételt képezett a szabályzat szigorú rendelkezései alól.¹³³

A két világháború között kiadott testületi szabályzatok – az országos állami rendőrség megszervezésére is tekintettel – már tiltották a toloncolt személyek csendőrség általi átvételét és kísérését.¹³⁴

A vizsgált időszakban a belügyi tárca hivatalos lapja, a *Belügyi Közlöny*, 1896. május 1-jétől közölte a rendészeti szervek tevékenységére, egyebek mellett a toloncolásra vonatkozó törvényeket és rendeleteket; a minisztertanács közérdekű hatásköri határozatait, statisztikákat, közöttük toloncolásra vonatkozó kimutatásokat is.¹³⁵

A toloncolás megítélése

A toloncolás intézkedés kapcsán aligha vitatható, hogy a valamilyen okból nem kívánatos külföldiek eltávolítása rendszerint pozitív megítélés alá esett, ugyanakkor – az általános gyakorlat ellenére – a magyar állampolgárok esetében ez már nem volt ilyen egyértelmű. A *Rend* című folyóirat 1926. július 7-ei számában Kiss Árpád rendőrtanácsos tollából született cikk kifejezetten a toloncolás árnyoldalaira, bizonyos esetekben okafogyottságára hívta fel a figyelmet. Kifejtette, hogy az „aki egy helyen veszélyes, az a másik helyen is az”, illetve a „közbiztonságra veszélyes egyén veszélyessége pusztán az eltávolítással meg nem szűnik”¹³⁶ Megállapításai általános érvényűnek tekinthetők, ugyanakkor érdemben megoldást – leszámítva a 15 nap elzárást vagy pénzbírság bevezetésének javaslatát az illetőségi szabályok ismételt megszegőivel szemben – nem kínált a felvetett problémákra.

azonban önállóan ellenőrizhette, és mulasztás esetén önállóan intézkedett. Az eljáró csendőr tehát az ehhez szükséges jogosítványokkal felruházásra került, vagyis a testületen kívüli rendőri hatóság közegeként járt el.

¹³⁰ PINCZÉS Zoltán: Csendőrség és közigazgatás. In: MÁRTONFFY Károly (szerk.): A mai magyar Közigazgatás. Állami Nyomda, Bp., 1936. p. 407.; NÉMETHY Ferenc: A m. kir. csendőrség szervezete, szolgálata és viszonya a közigazgatási hatóságokhoz. (I-II. köt.) Országos Központi Községi Nyomda, Bp., 1900. pp. 107-138.

¹³¹ Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára. Pesti Könyvnyomda Rt., Bp., 1881. - 73. §.

¹³² Szolgálati utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára. Pesti Könyvnyomda, Bp., 1900. - III. Fejezet. A fogoly-őr-kíséret, fogoly-örizet és toloncz-kíséret szabályozása. Toloncz-szállítmány kísérése 81. §

¹³³ Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára. Várnay és Fia „Municipia” Kiadóhivatala, Budapest, 1912. - Toloncz-szállítmány kísérése. 81. §.

¹³⁴ Szolgálati utasítás a magyar királyi csendőrség számára (Tervezet). Pallas, Bp., 1924. - 426. pont; Szervezeti és szolgálati utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára. (Szut.), Stádium, Bp., 1941. - 366. pont

¹³⁵ DEÁK József: A polgári magyar állam rendvédelmi sajtója 1867-1944. In: PARÁDI Ákos (szerk.): Ünnepi tanulmányok Parádi József 65. születésnapja tiszteletére. Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. Bp., 2015. p. 77.

¹³⁶ KISS Árpád: Megfelel-e a mai formájában a toloncozási eljárás? *A Rend* VI. évf. (1926) 52. sz. p. 1.

Egészen más szemszögből közelített a témához Révész János községi vezető-rendőrnek a Magyar Közigazgatás 1937. október 10-én megjelent 41. számában közölt „Toloncozás” című írása¹³⁷. A szerző a toloncolás várható előnyeire, a hazatoloncolt személy megszegényítéséből fakadó tudatformáló hatására apellált, részletesen taglalta az intézkedés hivatalos külsőségeiből fakadó, főként a nőkre, fiatalokúra, gyermekekre gyakorolt nevelési célzatot. Megjegyezte, hogy „*Kőborvígyókera a tolonckocsi nem megszegényítő*”¹³⁸ Javasolta, hogy ezért őket kizárólag gyalogosan lett volna célszerű toloncolni, mivel ez talán nagyobb visszatartó erővel bírna.

Összefoglalás

Tanulmányunk természetesen nem törekedett e kényes és ellentmondásos téma minden részletre kiterjedő feltárására, célja csupán egy kevésbé ismert „*megelőző rendészeti rendszabály*” kialakulásának és fejlődésének rövid áttekintése volt. A korabeli viszonyokat vizsgálva látható, hogy a külföldiek toloncolásának elvei és gyakorlata nagymértékben hasonlított napjaink kitoloncolásra vonatkozó szabályozására, a maihoz képest némileg bonyolultabb végrehajtó szervezetrendszerrel. A magyar állampolgárok tartózkodási helyének szabad megválasztását drasztikusan korlátozó toloncolás széles lehetősége, illetve kiterjedt alkalmazása túlhaladott, napjainkban teljesen elképzelhetetlen volna. Indokoltságát és hatékonyságát már alkalmazása idején is megkérdőjelezték. A tartózkodási hely szabad megválasztásának joga jelentős változásokon esett át, ugyanakkor a ma már kizárólag külföldiekkel szemben alkalmazott idegenrendészeti kényszerintézkedés jelentősége elvitathatatlan.

Felhasznált irodalom:

- [1] 1871. évi XVIII. tc. a községek rendezéséről.
- [2] 1872. évi XXXVI. tc. Buda-Pest fővárosi törvényhatóság alakításáról és rendezéséről.
- [3] 1876. évi VI. tc a közigazgatási bizottságról.
- [4] 1877. évi XXII. tc a kisebb polgári peres ügyekben való eljárásról.
- [5] 1879. évi XL. tc. magyar büntető törvénykönyv a kihágásokról.
- [6] 1881. évi XXI. tc. a Budapest-fővárosi rendőrségről.
- [7] 1886. évi XXII. tc. a községekről.
- [8] 1896. évi XXXIII. tc. a bűnvádi perrendtartásról.
- [9] 1903. évi IV. tc. a kivándorlásról.
- [10] 1903. évi V. tc külföldieknek a magyar korona országai területén való lakhatásáról.
- [11] 1903. évi VI. tc. az útlevelügyről.
- [12] 1903. évi VIII. tc. a határrendőrségről.
- [13] 1913. évi XXI. tc. a közveszélyes munkakerülőkről.
- [14] 1072/1869. BM r. a toloncozási rendszabályok pontos végrehajtása tárgyában.
- [15] 9389/1885. BM.r. az új toloncz-szabályzat kibocsátása tárgyában.
- [16] 130.000/1899. BM r. a bűnvádi perrendtartásról szóló 1896:XXXIII. tc. életbeléptetése alkalmából a nyomozó rendőri hatóságok és közegek részére kibocsátott Utasítás tárgyában.
- [17] 90.000/1905. BM r. az 1903. évi V. törvény cikk végrehajtásáról.
- [18] 38.000/1913. BM r. Utasítás a határrendőrségről szóló 1903:VIII. tc-nek Fiume város és kerülete területén való végrehajtása tárgyában.

¹³⁷ RÉVÉSZ János: Toloncozás. *Magyar Közigazgatás* LV. évf. 1937/41. sz. p.3.

¹³⁸ uo.

- [19] 32654/1915. BM. r. a beteg és gyanús egészségi állapotú egyének toloncolása körül követendő óvatossági rendszabályokról.
- [20] 15.000/1916. BM r. a kóbor (sátoros) cigányokról.
- [21] 200. 000/1925. BM. r. Külföldieknek az ország területén lakhatásáról szóló 1903:V. t.cikk végrehajtása.
- [22] 160.100/1926. BM r. a prostitúció szabályozásáról.
- [23] 100.000/1930. B.M. r. a külföldieknek az ország területén lakhatásáról szóló 1903:V. tc, illetőleg az ennek módosításáról szóló 1930:XXVIII. tc. végrehajtásáról.
- [24] 200.300/1943. BM. rendelet a toloncügyek szabályozása tárgyában Pozsonyban 1942. évi november hó 12. napján aláírt magyar-szlovák Egyezmény végrehajtásáról.
- [25] A bűnöző Budapest. *Magyar Detektív*, VIII. évf. 1933/10. sz. p. 9.
- [26] A budapesti őrszemélyzet tagozódása. Budapesti Útmutató és Címtár, Rendőrségi Zsebkönyv, IX: évf. 1929/78. sz. 102.p.
- [27] A prostitúcióról szóló 881–1008/1907. számú szabályrendelet.
- [28] A Rendőrfőparancsnokság tagozódása. Budapesti Útmutató és Címtár, XXIV. évf. (1944) 45-46.p.
- [29] ANDROVICZ Gábor: A budapesti toloncház a dualizmus korában és a két világháború között. *Határrendészeti Tanulmányok*, XIII. évf. 2016/4. sz. pp. 95-103.
- [30] CZAGA Viktória et al.: A fővárosi rendőrség története (1914-ig). Budapesti Rendőrfőkapitányság, Bp., 1995.
- [31] CSAPÓ Csaba: Csendőrség és közigazgatás (1881-1914). *Századok*, 133. évf. 1999/3. sz., pp. 497-518.
- [32] DEÁK József: A polgári magyar állam rendvédelmi sajtója 1867-1944. In: Parádi Ákos (szerk.): Ünnepi tanulmányok Parádi József 65. születésnapja tiszteletére. Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. Bp., 2015. p. 77.
- [33] HENCKEL Lajos et. al. (szerk.): Az utca rendje. s.n., Bp., 1940.
- [34] KISS Árpád: Megfelel-e a mai formájában a toloncozási eljárás? *A Rend*. VI. évf. 1926/52. sz.
- [35] KOVÁCS István: Egy empirikus kutatás részletei: a prostitúció jelensége és társadalmi kontrollja napjainkban. Dialóg Campus Kiadó, Bp., 2019.
- [36] KOVÁCS István: IKARUSZ the new Model, which is able to handle the Hungarian Phenomenon of Prostitution. *Journal of Criminology and Criminal Law*, 57. évf. 2019/3. sz. pp. 115-138.
- [37] KRECSÁNYI Kálmán: Kihágási eljárás jogalapját képező székesfővárosi törvényhatósági szabályrendeletek és főkapitányi rendeletek gyűjteménye, kiegészítve a székesfővárosi m. kir. állami rendőrség szervezetét, hatáskörét és működését szabályozó rendeletekkel és utasításokkal. Müller Károly Nyomdája, Bp., 1894.
- [38] LIPPAI Zsolt: A rendészettudományi alapokra helyezett tiszthelyettes-képzés múltja és jelene. In: Emlékkötet Kerezsi Klára tiszteletére (kézirat, megjelenés alatt).
- [39] NÉMETHY Ferenc: A m. kir. csendőrség szervezete, szolgálata és viszonya a közigazgatási hatóságokhoz. (I-II. köt.) Országos Központi Községi Nyomda, Bp., 1900.
- [40] OSVÁTH Pál: Zsandár kell-e vagy pandur? Vélemény-nyilvánítás aziránt, hogy a magyar rendőrség miként szerveztessék? Hügel Ottó Könyvnyomdája, Nagyvárad. 1875.
- [41] PARÁDI József: A dualizmus kori Magyar Királyság határrendőrsége. In: Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): A modern magyar határrendészet százötz éve. Magyar Rendészettudományi Társaság, Bp., 2013. pp. 45-60
- [42] HAUTZINGER Zoltán: Az első idegenjogi törvényünk. In: GAÁL Gyula – HAUTZINGER Zoltán (szerk.): A modern magyar határrendészet százötz éve. Magyar Rendészettudományi Társaság, Bp., 2013. pp. 179-191.

- [43] PEREGRINY Géza – Jakobi Roland: Magyar állampolgárság, községi illetőség és idegenrendészet. 2. köt. Phönix, Bp., 1930.
- [44] PINCZÉS Zoltán: Csendőrség és közigazgatás. In: MÁRTONFFY Károly (szerk.): A mai magyar Közigazgatás. Állami Nyomda, Bp., 1936. /A korszerű közszolgalat útja 2./ pp. 407-420.
- [45] POMOGYI László: Cigánykérdés és cigányügyi igazgatás a polgári Magyarországon. Osiris, Bp., 1995.
- [46] RÉVÉSZ János: Toloncozás. *Magyar Közigazgatás*, LV. évf. 1937/41. sz.
- [47] SALLAI János: Rendőr, rendőraltiszt, rendőr törzsaltiszt képzés a m. kir. rendőrség államosítása után. *Magyar Rendészet*, XVI. évf. 2016/6. sz. pp. 169-177.
- [48] SALLAI János: A Nagy Háború rendészete. *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle*, 6. évf. 2018/2. sz. pp. 7-24.
- [49] SALLAI János: A municipális rendőrségektől a centralizált, állami rendőrségig. *Rendészeti Tanulmányok*, III évf. 2020. Különszám, pp. 8-39.
- [50] Szervezeti és szolgálati utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára. (Szut.), Stádium, Bp., 1941.
- [51] Szolgálati utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára. Pesti Könyomda, Bp., 1900.
- [52] Szolgálati utasítás a magyar királyi csendőrség számára (Tervezet). Pallas, Bp., 1924.
- [53] Tolnai Új Világlexikona (VII. kötet.) Tolnai, Bp., 1927.
- [54] Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára. Pesti Könyvnyomda Rt., Bp., 1881.
- [55] Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára. Várnay és Fia „Municipia” Kiadóhivatala, Bp., 1912.
- [56] Útmutató a főkapitányság elhelyezéséről. Budapesti Útmutató, Rendészeti Zsebkönyv, X. évf. 1908. pp. 81-96.
- [57] VEDÓ Attila: A Magyar Királyi Csendőrség teendői a külföldiek ellenőrzésének szabály- és szervezetrendszerében 1881-1938. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXVI. évf. (2016) 52. sz. pp. 139-179. <https://doi.org/10.31627/RTF.XXVI.2016.52N.139-179P>
- [58] VEDÓ Attila: A Magyar Királyi Csendőrség karhatalmi tevékenysége. In: PARÁDI József - VEDÓ Attila (szerk.): A polgári magyar állam karhatalmi tevékenységének szabályozása 1867-1944. Szemere Bertalan MRTT, Bp., 2018. pp. 71-122.
- [59] ZAY Albert: Főispán vagy megyei főnök? Adalék a közigazgatási reformhoz. Légrády Testvérek, Bp., 1890.
- [60] ZSOLDOS Ignác: Néhány szó a honi közbátorságról. Tratter-Károlyi, Pest, 1838.
- [61] ZSOLDOS Ignác: A szolgabírói hivatal. s.n., Pápa, 1844.

Lektor

Sallai János, Prof., Dr., tanszékvezető egyetemi tanár,
rendőr ezredes,
Nemzeti Köszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar,
Rendészettörténeti Tanszék
sallai.janos@uni-nke.hu